

ЕТНІЗАЦІЯ ЖИТТЯ І ХРИСТІЯНСЬКА КОСМОПОЛІТИЧНІСТЬ

Поступальний процес мультикультурації, культурного і світоглядного плюралізму, знецінення традиційних цінностей і смислових парадигм, так чи інакше, поставив не тільки європейські держави, але й все людство перед проблемою повернення світу втрачених ними ідеологічних і етнокультурних парадигм, а відтак призвів до переосмислення і неодмінної переорієнтації домінуючих культурних та смислових орієнтирів. Це з неодмінністю зумовило пошук шляхів розв'язання цих проблем у етно-національній і релігійній сферах як головних складових духовного поля культури.

Нагальну проблему сьогодення і найближчої історичної перспективи мусить складати не проблема світоперетворення, яку обстоювала Європа і весь Західний світ впродовж всього ХХ століття, що зумовила їхній поступовий крах і яка поставала під личиною модернізму, а проблема світозбереження. Останнє можливе виключно тільки за умови повернення людини і нації до духовного поля культури, яке створене минулим досвідом поколінь. Саме тому збереження і наслідування цього досвіду – це не просто данина поваги вчорашньому, а й необхідна умова буття сьогоднішнього і завтрашнього [Глебо Е.Б. Традиция и культура // Философия и современный мир: Вып. 18.- Мн., 1991.- С. 19]. Іншого шляху не існує, оскільки ідеї постмодернізму з його культом тотальної загальнопланетарної тегногенізації безликі і «для людства, яке вирішило вижити, це не орієнтир» [Гулыга А. Что такое постсовременность? // Опыты: Литературно-философский сборник.- М., 1990.- С. 74].

Європейці все більше приходять до висновку, що тотальна глобалізація, яка здебільшого дає про себе знати як американізація, означає смерть всього європейського соціокультурного комплексу. І справді, еталоном сучасного прогресу стала американська технологія і наука. Інтернет щільно зв'язує всі континенти і народи, мовою міжнародного спілкування дедалі більше стає англійська, телевізійний канал CNN перетворився в суперагенство світових новин, яке не тільки відбирає новини для інформаційних агентств, а й прямо диктує те, як їх слід інтерпретувати національним і регіональним

* Павленко П.Ю. – кандидат філософських наук, старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України.

інформагентствам, розширення НАТО на Схід Європи, зрештою, процес об'єднання Західної Європи і формування єдиних для всіх західноєвропейських країн владних структур – ось той, далеко неповний, перелік чинників, за якими стоять сьогодні США.

Більше того, сьогодні Америка встановлює свої норми і стандарти у всіх сферах, в тому числі і в культурі. Так, європейські нації, як на загал і весь світ, змушені зараз дивитися в основному американські фільми, подобаються вони їм чи ні. І це при тому, що ще в недалекому минулому кінематографічні корпорації Італії, Франції, Великої Британії, України і Росії, були лідерами високого європейського і світового кіно. Нині ж вони практично є вже мертвими. А тим часом американський Голлівуд, американські телевізійні канали, американська художня література виступають «світочами» світової культури [Ключников Б. О глобализации, новом тоталитаризме и России // Наш современник.- № 5.- 2000.- <http://burkina-faso.narod.ru/annals/kluch1.htm>].

Проте про яку культуру тут може йти мова, коли та обстоює і запроваджує нові сексуальні свободи, нові критерії міжособистісних стосунків, турбується за права сексуальних меншин, не просто нехтуючи при цьому, а й прямо заперечуючи традиційні загальнолюдські цінності, руйнуючи у такий спосіб передусім таку важливу ланку суспільства як сім'я і інститут шлюбу. Парадоксально, але як все це дозволяють здійснювати над собою європейці, які ще в недалекому минулому шанували християнські норми і цінності і які дали можливість Європі стати власне континентом гуманізму, континентом людини-творця? У чому ж полягає причина такого швидкого занепаду чи заперечення християнських цінностей на теренах європейських держав і чому Європа стала така піддатлива для тотальної американізації?

Дехто з дослідників глобальних проблем сучасності намагається обстоювати позицію, згідно з якою справжньою причиною глобальних процесів у світі і, як наслідок, сучасного занепаду європейських національних культур і національних держав є християнство, вся християнська цивілізація. Це воно, мовляв, їх породило, а не американське суспільство ХХ століття, яке також, як і Європа, є жертвою. «Християнський універсалізм створив ту глобальну цивілізацію, яка досягла свого піку десь на початку ХХ століття. А далі розпочався непростий процес мутації її форм. З'явилися ознаки втоми і корупції. На зміну універсальній релігії прийшли універсальні ідеології, свого роду світські релігії» [Неклесса А.И. Этнос глобального мира.- <http://www.archipelag.ru/text/019.htm>].

На цій підставі пропонується навіть повністю зректися християнства як тієї релігійної системи, яка не відповідає сучасному

рівню і стану розвитку культури й цивілізації. Втім зауважувати на запереченні християнства релігії Євангелій було б непоправною помилкою, бо ж разом з ним ми можемо зруйнувати весь фундамент європейського соціокультурного комплексу і знищити європейські етнонаціональні культури, а разом з ними – і національні держави.

З подібною позицією не можна цілком погодитися і ось з яких причин. Треба мати дуже коротку пам'ять, щоб, зауважуючи, що у всіх кризових явищах сучасної західної цивілізації винний християнський універсалізм, водночас навіть словом не обмовитися що, по-перше, саме християнство з його духовними цінностями лежить в основі всього європейського соціокультурного комплексу, а по-друге, – саме воно спричинило виникнення на європейському континенті національних держав. Пригадаймо, що ті чи інші християнські конфесії залежно від конкретних соціально-політичних умов несуть відповідальність за формування не лише європейських націй і держав, а й самих США. Дійсно, в окремих випадках християнство значно послабило кристалізацію окремих націй, але це скоріше було винятком із правил.

Втім можна однозначно сказати, що те християнство, яке виступило кристалізатором і консолідуючим чинником націй і держав Європи, було християнством національним, християнством етнізованим. Воно виражало національну ідею і відповідало конкретним тогочасним запитам національного суспільства. Так що «вішати всіх собак на християнство» сьогодні, в умовах глобальної кризи християнської цивілізації, буде неправильно вже зважаючи на те, що воно є фундатором доброї старої Європи, фундатором європейських націй і держав. Заперечуючи сьогодні християнство в якості старомодної ідеології, ми ризикуємо вибити у себе з-під ніг і своє духовне і культурне підґрунтя.

Нинішня криза європейської цивілізації, яка здебільшого проявляється кризою націй, етнічних культур, є не наслідком, як вважають, занепаду чи кризи християнства, а спричинена еволюційним рухом так званої гуманізації і лібералізації укладу життя європейських націй в Новий час, а відтак – занепаду національних ідей, які довгий час детермінувалися етнізованими християнськими конфесіями в межах окремих націй.

На наш погляд, надійним опором проти глобалізації під личиною американізації всіх сфер та інститутів європейських суспільств може бути не засудження християнства і звинувачення його в усіх бідах сучасності, а плідний процес повернення націй до свого національного коріння, причому до такого його зразка, який воно мало тривалий час. Але це можна здійснити тільки шляхом повернення нації до своєї традиційної Церкви, свого природного національного християнства.

Треба усвідомлювати, що сучасна дехристиянізована нація нездатна не те, щоб відродити свої, притаманні тільки для неї, національні виразники. Вона нездатна витримати тиск тотальної глобальної катастрофи, загроза якої нависла над усім світом, бо ж, не маючи сталих, детермінованих в сучасних умовах тільки релігією морально-етичних парадигм, вона наважується піддатися новій моралі свавілля і всездозволеності взірця постмодерну.

Іншими словами, відродження національної ідеї, відродження традиційного національного християнства, реставрація традиційних християнських як загальнолюдських морально-етичних норм мусить становити сучасне керівництво до дій для кожного європейця. «Майбутнє Європи¹⁰ ... вимагає повернення давньої родини християнських народів. Родини народів, яка конечну європейську єдність погодила б із свободою..., незалежним життям кожного народу зокрема. Тільки християнський націоналізм – національна ідея, сперта на підстави християнського світогляду і на свідомість загальноєвропейської єдності може довести до здійснення цього ідеалу» [Кушнір М. Перспективи українського християнського націоналізму.- Філядельфія, ПА., 1973.- С. 49].

Все це вже починають розуміти провідні країни Європи, але ще не до кінця усвідомили постсоціалістичні й пострадянські країни. І це закономірно, адже десятиліття панування атеїстичної ідеології зробили свою справу: разом із руйнуванням християнства в цих країнах була практично понівечена і національна культура.

Справді в сучасному технологічному суспільстві кінця двадцятого століття, згідно Г.Астера і П.Потічного [Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація.- Дрогобич, 1994.- С. 118], головний зміст життя людини і народу в цілому становить лише національна ідентичність, етнічність. «Людей взагалі» не існувало ніколи і ніколи не існуватиме, оскільки це означало б занепад і кінець світової цивілізації. Людину робить «якоюсь» лише її належність до певного етносу, до конкретної національної культури. У цьому контексті, наприклад, сучасний український ренесанс – це перш за все ренесанс національно-культурний і явище надзвичайно важливе для всього світового соціокультурного комплексу.

Повернення українців до власних культурних витоків, до власної культурної спадщини обумовлено спричинює й необхідність по-новому осягнути себе, відкрити в собі нові потенції власного поступу. Час теперішнього українського відродження несе на собі не лише відкриття

¹⁰ Тут і далі в цитаті залишена лексика оригіналу.

сторінок власної історії, культури, усвідомлення своєї національної гідності й значимості на загальносвітовому ґрунті цивілізації, але й зумовлює необхідність переосмислити себе, своє місце в світовому соціумі. Новий погляд на культурні витoki зумовлює нове бачення і сфери релігії, яка займає в межах національної культури одне з провідних місць.

За час незалежності відбулася певна видозміна суспільної позиції щодо релігії. Виникло усвідомлення її важливості і значимості в контексті суспільно-політичного й культурного життя. Це вимагає підходу до релігійної сфери як одного з головних чинників духовного, національного і культурного відродження нації, а відтак – і процесу українського державотворення. Останнє засвідчує той факт, що значна частина українського суспільства ринула в сферу релігії, аби віднайти в її лоні нові життєві смисли і ідеали. Так чи інакше, але така активність щодо релігійності зумовлена на загал знеціненням світоглядних ідей попередньої системи цінностей і розумінням важливості релігійної сфери у житті окремої людини, суспільства, у процесі національного становлення українців.

Однак час незалежності України – це час пошуку нових ідейно-смыслових парадигм. Українське суспільство не просто повертається до свого минулого, щоб віднайти в ньому опорні культурно-історичні важелі свого відродження, а й прагне переосмислити їх, щоб використати це для сьогодення, розбудовуючи Україну як державу передусім європейського і світового рівня. Відтак нове українське законодавство надає необхідні гарантії, права і свободи для культурного і національного становлення нації, в якому культура постає як сукупне поєднання всіх національно-світоглядних дороговказів, у тому числі й релігії.

Культура України, зокрема її концептуальне розуміння, не будуть повними, якщо виокремити при цьому з-поміж неї релігійність. Традиційна релігійність завжди становила одну з головних часток української культури. Саме тому культурне відродження передбачає й відродження релігійне. Але надання при цьому необхідних умов лише для традиційної релігійності, призвело б до позбавлення частини суспільства необхідних свобод для вільного вибору духовно-релігійних парадигм, обділення особистості в правах і свободах (Конституція України, Розділ 2, стаття 35). Відтак, поруч з активізацією традиційної релігійної сфери України, почали поступово завойовувати релігійний простір і так звані нетрадиційні релігії, віровчення яких, будучи перенесеними на тіло українського суспільства засобами місіонерства, не успадковані українцем ні на культурному, ні на ментальному рівні, ні в національних традиціях і звичаях.

Таким чином, місіонерство і нетрадиційна релігійність складають одне ціле, і як явище, є новим за сучасних умов. Виникає логічне питання: Як місіонерська діяльність в Україні здатна відігравати плідну функцію щодо національного? Іншими словами, слухно поставити місіонерство і нетрадиційні релігії в національний контекст, аби нетрадиційна релігійність не опинилась поза процесом відродження нації.

Власне, подібні питання є типовими не тільки для українця, а й загалом для європейця. З огляду на це, наявною є дилема: якщо збереження національної культури можливе за умови повернення до культурного надбання минулих поколінь, то якою мірою і чи взагалі можливою є активізація на просторі національних держав новітніх християнських конфесій і рухів, доктрини яких часто-густо є вихолощеними від етнічних елементів, бо ж засновані вони на універсалізмі й космополітизмі? Втім, поруч виникає й інше питання: Як можна повернути європейські нації до свого етнокультурного коріння, коли глобальні процеси, що відбувалися впродовж практично всього ХХ століття, практично вибили з-під ніг переважної більшості їхніх представників етнічну автентичність, відчуття національної гордості? З огляду на останнє, стає цілком зрозумілим і обумовленим у контексті сучасних загальноєвропейських глобальних перетворень динамічне постання в європейських суспільствах, зокрема в українському, нетрадиційних, у тому числі й неохристиянських, течій. Вони виявляються добрим ґрунтом для розростання останніх на їхньому тлі.

Так, певною мірою навернення європейців, у тому числі й українців, до нетрадиційної релігійності спричинене кризою суспільно-політичного життя, трансформацією світоглядних орієнтирів і знеціненням усіх ідейних дороговказів системи вартостей доби переходу від модерну до постмодерну, які є загалом притаманними для всіх етносів і націй Європи.

Неохристиянські місіонери, пастори і проповідники, репрезентуючи постмодерну глобальну культуру під личиною так званого «вселенського християнського братства», зводячи її в ранг заповіді Господньої, змушують в такий спосіб особу цуратися національного як елементів дикого «язичництва», що протистоїть, мовляв, «духові і букві» новозавітного закону. Втім у релігійній літературі нетрадиційних конфесій надто важко віднайти такі поняття як «космополітизм» чи «космополіт» (останні все ж вважаються явищами політичного порядку), але універсалістський, космополітичний характер нових релігійних утворень очевидний.

Навернення в лоно нетрадиційних релігій для національно несповіданих осіб є відносно легким і безболісним процесом, що не вимагає

великих зусиль до зміни (підміни) власного національно-культурного підґрунтя чи взагалі його нівеляції. Як правило ці останні й становлять переважну більшість серед числа вірних нетрадиційних конфесій [Нові релігійні течії і культури в сучасній Україні // Українське релігієзнавство.- К., - 1996.- №1.- С. 19].

Механізм залучення особи до неохристиянських конфесій пов'язаний насамперед із зміною її світогляду (і не тільки релігійного). Нові переконання, детерміновані віроповчальними нормами, обумовлюють трансформацію не тільки поведінки і способу життя віруючого, а й його громадянської самоідентифікації, громадянської позиції в суспільстві, бо ж він опиняється, виходячи вже з факту нетрадиційності віровчення у межах того чи іншого соціуму, на точці перетину, з одного боку, різних чужорідних як ментально не успадкованих ним культурних і релігійних систем та схем, а з іншого – універсалістських, синкретичних і космополітичних (точніше неокосмополітичних) смислових парадигм.

Під маскою неохристиянства проголошується, по суті, неокосмополітизм із його ідеєю глобальної культури доби переходу від модерну до постмодерну. Треба зауважити поруч із цим, що ми жодним чином не ставимо за мету з'ясувати теологічний бік доктрини тієї чи іншої неохристиянської конфесії, тобто визначити відповідність останньої до новозавітної як ідейного еталону. У вічі кидається інше: неохристиянство, говорячи словами Ісуса Христа, поруч із сіянням доброго насіння євангельської віри, сіє й кукіль – постає провісником нової денационалізованої культури.

Але неокультура чи глобальна культура новітнього часу є плодом тільки техногенної цивілізації і, власне, немає нічого спільного ні з вченням Нового Завіту, ні з етнічною чи національною культурою як такою, бо ж в ній (глобальній культурі), насамперед, немає місця для особистості, для конкретного «Я», не враховуючи при цьому ще й те, що вся її суть звільнена від притаманних для звичайної культури стрижнів. Вона немає ні етнічного коріння (попри те, що частково спирається на окремі етнічні, здебільшого зовнішні, виразники окремих конкретних культур), ні часу і місця свого походження, ні історії. Вона вкрай глобальна, універсальна і позачасова, а відтак – мінлива, безформна, еkleктична, тобто є лише штучним витвором планетарної цивілізації. «Глобальна культура не пишається історією чи історіями: фольклорні мотиви вона використовує й розробляє для зовнішнього оздоблення зорієнтованої на сьогодні й майбутнє «науково»-технічної культури» [Сміт Е.Д. Національна ідентичність.- К., 1994.- С. 164]. Вона є тільки підробкою, спробою підміни етнічних культур, зумовленою прагненням

технічно й інформаційно розвинутих суспільств підпорядкувати менш цивілізовані, але культурні держави й етноси.

Риси цієї постмодерної технічно-цивілізаційної універсальної культури якраз і проглядаються у віровченнях конфесій неохристиянського толку. Незважаючи на те, що неохристияни зауважують на своїй прихильності до національного, сфера останнього в їхній уяві окреслена тільки зовнішніми її атрибутами – частково мовою, національним костюмом, окремими звичаями і традиціями. А оскільки глобальна культура вільна від чітких етнічних кордонів, то своєю зовнішньою універсальністю вона може прижитися в будь-якому етнічному середовищі, постаючи в ньому як деякий вірус, який надто важко попервах локалізувати, але який спрямований на тотальне нищення культурної сфери того чи іншого етносу.

Треба усвідомлювати, що людини без етнічної належності не може існувати. Нівеляція етнічності особи і цілого народу перетворює його тільки на згромадження людей, на масу, якою в умовах технічно-інформаційної цивілізації дуже легко маніпулювати. Зрозуміло, що за таких умов саме поняття «держави» стає умовним, також зовнішнім, географічно-територіальним.

Універсальна глобальна неокультура може спертися у своєму поступі виключно на етнічно несвідомих осіб, які будуть її носіями і провісниками. У цьому відношенні релігійна форма є дуже зручною для її поширення. Зважаючи на це, зауважимо, що сучасний неохристиянин, як і загалом пересічний представник ряду новітніх релігійних рухів, істотно відрізняється від традиційного віруючого, переважна більшість яких перебувають у лоні етнізованих християнських конфесій. На відміну від останнього, неовіруючий не просто заявляє про свою релігійність, а активно її демонструє й популяризує усіма можливими засобами (активна місіонерська діяльність є одним з основних атрибутів, що характеризує вірного члена громади, оскільки постає як обов'язкова віроповчальна норма, що ґрунтується на заповіді Ісуса Христа «Ідіть по цілому світові, та всьому створінню Євангелію проповідуйте!» (Мк. 16:15)).

Більше того, з огляду на те, що неохристиянський рух як в Україні, так і загалом в Європі складають здебільшого люди віком від 20 до 40 років і то саме інтелектуалізовані прошарки населення, треба відзначити на його динамічне поширення в суспільстві, а відтак і поширення на теренах європейських національних держав масової псевдоетнічної культури. Подібний динамізм не може не викликати занепокоєння, бо ж на карту ставиться доля існування нації і держави.

Неохристиянська універсалістська ідея «відродження» особистості і нації передбачає виключно відродження їх «взагалі».

Автократичне зерно прагне нав'язати монополію, владу над тисячами віруючих і спрямоване насамперед проти їхньої етнічної чи національної приналежності в ім'я якогось «вищого», «громадянства неба». Власне кажучи, неохристияни, живучи на цій землі, люблять її стільки, скільки це важливо і можливо у світлі їхніх віровчень і необхідно їм для ортодоксального ведення релігійного життя. Однак їхній кінцевий ідеал - не реформація, не розбудова, не вдосконалення «цьогосвітнього» суспільства, а пасивне очікування й сподівання на досягнення єднання з Богом. Це – по-перше.

По-друге, оскільки сучасне неохристиянство обстоює неокосмополітичні ідеали, то антинаціональне, антидержавне налаштування його adeptів очевидне.

Переважає більшість представників неохристиянських громад не ідентифікують себе в етно-національному і етно-культурному просторі, обстоюють відверто агресивні космополітичні, наднаціональні, інтернаціональні, позанаціональні, ненаціональні погляди, мотивуючи це тим, що справжнє новозавітне християнство стоїть поза етнічними і культурними вимірами. З останнім навряд чи можна погодитися, бо ж в Біблії немає жодного тексту, який би засвідчив це твердження.

У світлі національного неохристиянство, а ширше – вся сучасна нетрадиційна релігійність, утримує і ще один вельми проблемний аспект – мовний. Для нього не є притаманним звернення до того чи іншого етносу їхньою рідною мовою. Серед неохристиян, наприклад, в Україні можна чути російську мову (нею видруковується більша частина літератури релігійного вжитку, проводяться культово-обрядові заходи, радіо- і телепередачі), і лише деінде, як виняток, українську. А це тому, що лідери громад, принаймні у Центрі і на Сході України, озброївшись тенденційно підібраними текстами з Нового Завіту, зауважують, що «проблема мови виявляється не так вже й важливою», бо ж «важливішим є те, щоб вона була доступною для розуміння». А оскільки для неохристиян «важлива не мова як така, а істина», то «мова церковного богослужіння, - зауважують вони, - мусить бути Євангельською», «мусить бути такою, якою духовний наставник зможе зрозуміло донести шлях любові Божої». Втім підтекстом висловлювань типу «євангельська мова», «християнська мова», «мова не важлива» стоїть визначення виключно російської мови як мови релігійно-культового вжитку. Все це засвідчує лише певний, незначний рівень національного самоусвідомлення членів нетрадиційних громад, переважну більшість в лоні яких становлять етнічні українці.

Однак нехтування рідною мовою українця все ж не дає права надавати російській мові роль провідного статусу. Пам'ятаймо, що

російська мова ніколи не була і не буде українцеві рідною. Шкода, що чимала частка українського народу забула прабатьківську науку: «Мова рідна, слово рідне, хто вас забуває, той у грудях не серденько, але камінь має» [Цит. за: Українець О. Чому серце плаче, крається надвоє...- К., 1997.- С. 8]. Парадоксально, але маючи закріплену в Біблії ідею служити Богові і проповідувати народам віровчення їхніми рідними мовами, неохристияни явно її ігнорують.

Функціонування російської як «інонаціональної мови, - констатує С.Здіорук, - у релігійно-церковному житті виступало (та ще й тепер виступає) значним чинником денационалізації українського етнікосу» [Там само.- С. 52]. Здавалося б цілком логічним проповідувати релігійні ідеї українцеві українською мовою, адже нетрадиційні релігії прийшли до українців із-за кордону, прийшли, щоб привернути до себе увагу українського суспільства, пустити в нього свої коріння. Тоді незрозуміло, чому ж проповіді лунають російською? Відповідь проста: причина не стільки в іноземних місіонерах, скільки в тих українцях, які схвалюють і скеровують їхню діяльність в Україні.

До речі, становище українців у справах мови завжди було оригінальним. Навіть у добу сучасного українського ренесансу, коли українська мова здавалося б отримала всі права й волю, частина українців, як і колись, не прив'язує ваги до своєї рідної мови, продовжуючи й надалі користуватися виключно російською. Але ж саме рідна мова будь-якої нації, нарівні з її традиціями і звичаями складає «ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю» [Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис.- К., 1991.- Т.1.- С. 9], тобто є однією з головних її ознак, охоронцем і виразником його етнічності. Із нехтування, презирливого ставлення окремих українців до рідної мови починається руйнація власної національної культури. Чужі мови, як показує історичний досвід, не спроможні були надати Україні культурного поступу. У протигагу своїм пануванням вони спричинили в Україні лише «страшний анальфабетизм серед простолюду і недоцтво серед інтелігенції. За цим пішли великі культурні, економічні й політичні шкоди для однієї з найбагатших країн Європи й Землі» [Рудницький С.Л. Чому ми хочемо самостійної України?- Львів, 1994.- С. 332].

Саме мова, як один із головних виразників національного, у часи сьогодення не просто прилучає людину до певного етнічного середовища, до етнічної культури, але й складає зміст її життя, роблячи її гідним членом суспільства [Ванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація.- Дрогобич, 1994.- С. 118]. Таким чином, якби нетрадиційні релігійні організації намагалися використовувати як засіб релігійної

пропаганди українську мову, то це вже був би перший крок до поваги національних почувань українців. На противагу цьому маємо продовження процесу русифікації українців, але тепер вже під прапорами релігійно-неокосмополітичних ідей.

Власне, нетрадиційно-релігійний універсалізм стає продовжувачем справи русифікації українського суспільства. Так, з одного боку, нівелюючи національно-культурні виразники українців, а з іншого – закидаючи сітку русифікації (для неангломовних націй Європи, скажімо, французів чи італійців – англізації у формі американізації) про яке «відродження» нації може йти мова. Зважаючи на все це, із усією відповідальністю можна висновити, що мету різного роду неохристиянських і неоорієнталістських релігій становить виховання людини «без роду і племені».

Втім «людей взагалі» ніколи не було і не буде. І хоч далеко зайшла культурна нівеляція серед народів Європи, однак нація відрізняється одна від одної власними культурними виразниками, і, що характерно, рідною мовою [Там само.- С. 336]. Зауважимо, що в системі ідентифікацій (політичної, соціальної, класової, родової, расової, релігійної тощо) якраз етнокультурна ідентифікація посідає найголовніше місце.

«З усіх колективних ідентичностей, що їх тепер поділяють люди, національна ідентичність, мабуть найважливіша й найповніша, - зазначає Е.Сміт. - Адже не тільки націоналізм як ідеологічний рух проникає в усі закутки світу, - передусім сам світ поділений на «національні держави», тобто на держави, що претендують бути націями» [Сміт Е.Д. Національна ідентичність.- С. 149]. Виходячи з цієї тези і зважаючи на прагнення кожної європейської нації бути державою, а денационалізованої чи ненаціональної держави за наявності моноетнічної більшості просто не буває, культивация «людини взагалі» під вуаллю віри Христової є міною вповільненої дії.

Відтак неохристиянство, разом із іншими нетрадиційними релігіями як в Україні, так і в європейських країнах, з часом, зокрема з огляду на факт стабільного і динамічного поширення його та віковий ценз (20-40 років) його adeptів, може спричинювати непоправні негативні трансформації не лише етнокультурного порядку, а й бути каталізатором руйнування державності, бо ж його лоно складають молоді громадяни. А оскільки громадянин має не лише конкретні, конституційно закріплені за ним права і свободи, що затверджують статус особи в суспільстві, а й певні громадянські обов'язки перед державою, які в сумі утворюють сталий правовий зв'язок особи як громадянина з державою, то, зрозуміло, що універсалістські і неокосмополітичні уподобання такого громадянина

чреваті своєю односторонністю, тобто суто егоїстичними намірами особи користуватися своїми правами і свободами, при цьому нехтуючи своїми обов'язками перед суспільством. І не дивно, що в ряді країн, зважаючи на це, на діяльність ряду неохристиянських конфесій накладені строгі обмеження.

Так, один із найжорстокіших у Європі законів прийнятий в Австрії. Щоб отримати юридичні права, релігійні об'єднання повинні там протягом 10-20 років доводити своє право на діяльність в суспільстві. Навіть у такій, доволі віротерпимій країні світу як США, наприклад, «Церквам Христа» (тут мається на увазі одна, найбільш агресивна з чотирьох течій Церкви Христа, яка має ще назву «Бостонський рух» - П.П.) заборонено вести релігійну агітацію в студентських містечках (а в Україні ця конфесія без перешкод діє саме на базах вузів і студентських містечок). Приходиться тільки гадати чому тоді Україна, як і загалом майже всі пострадянські країни, побивають всі рекорди з зростання неохристиянських інституцій. А це зростання, за окремими даними, щорічно сягає від 17 до 32 відсотків [Бочкарев А. «Небесные врата» открыты. Кто следующий?-<http://infohome.alt.ru/jur/bochkarev/boch-article1.html>]. Як бачимо, поширення нетрадиційних новітніх рухів, являючи собою релігійно-культурне явище, має постати нагальною проблемою національної безпеки.

Діяльність неохристиян обумовлена не стільки тим фактом, що вони, як виявляється, зневажливо ставляться до національної мови, а ще й тими, що вони здебільшого є виразниками процесу духовного поневолення нації, культурної експансії проти неї. І проблема криється не в тому (чи не так в тому), що нетрадиційна релігійність встановлює в тому чи іншому суспільстві свої ідеологічні мірила, а в тому, що самі громадяни дозволяють це проробляти з собою.

Якщо споглядати релігійний пласт українського народу в політико-історичному контексті, то видається що українська релігійна сфера завжди зумовлювала й привносила велику частку невизначеності і мук у море страждання українців, доводячи народ до вкрай поруйнованої (і не лише духовної) пустелі. Терени сучасної України як ніколи виглядають добрим ґрунтом для впровадження неорелігійних ідей, так бо відчуття національного чималої частини населення є або знищеним чи понівеченим, або ж знаходиться в зародковому стані. Не поодинокими є асимпатичні інтонації серед українців щодо українського національно-відроджувального процесу, неприйняття української національної ідеї, витлумачуючи її як ворожої. І те, чого бракує зараз українському суспільству, і що є й було причиною нашого занепаду повсякчасно – то брак власного національного самоусвідомлення, національної гідності.

Саме це й складає плідний ґрунт для поширення різного роду нових релігійних рухів в українському культурному просторі.

В ідеалі кожна нова релігія, яка з тієї чи іншої причини з'являється в тому чи іншому національному суспільстві, неодмінно мусить бути прилученою до національної ідеї. У протилежному випадку вона буде виконувати в суспільстві ворожі функції – буде виразником, з одного боку, чужих національних і релігійних ідей, культур, духовності, традицій тощо, а з іншого – універсалістських, глобальних, неокосмополітичних ідеалів. Вона не просто буде випадати з загальнонаціонального контексту державотворення й національного становлення, але, не будучи скріплена національною ідеєю, буде проголошувати іншу ідею – інонаціональну чи антинаціональну й тим виконувати в суспільстві функцію антидержавну, що призведе зрештою не до консолідації народних мас, а до протистояння, і не лише релігійного, а й політичного.

Існування в суспільстві різноманіття різних релігій і культур як явище саме по собі ще не становить щось негативне, зле. Свідома самоізоляція будь-якого етносу, самозакритість суто на власній культурі і національній релігії також не несе в собі нічого корисного і здорового для нього: народ буде невпинно і поступово деградувати і, зрозуміло, не лише культурно. Досвід багатьох цивілізованих держав світу доводить, що саме поліконфесійність і співіснування в суспільстві поруч із основною, корінною національною культурою інших культур, як то не парадоксально здавалося б на перший погляд, є доброю ознакою здорової нації. Однак поліконфесійний комплекс плідно функціонує лише в суспільстві, яке міцно тримає за смислові дороговкази гуманістичні почуття справедливості, свободи й ідеали демократії. У такому суспільстві перш за все поважається громадянами їхня національна культура (передусім мова, традиції), а національно-патріотичні почуття його громадян значно перевищують і протидіють будь-яким аморфним абстрактно-національним чи позанаціональним ідеям, так бо національна культура такого суспільства надійно охороняється національною ідеєю і свідомими щодо неї його представниками, однак при цьому все ж маючи можливість «спілкуватися» без втрат для себе з іншими співіснуючими культурами (у тому числі і національно-релігійними).

Іншими словами, здорове, національно свідоме суспільство ніяк неспроможне йти, як на налігачі, за чужими культурами і релігіями. Воно, тримаючи за парадигму свою національну ідею, неодмінно переломить будь-яку з них через призму свого національного досвіду, підпорядкувавши їх (чужі культури і релігії) собі на благо. «Така ієрархія суспільних цінностей забезпечує в цивілізованих суспільствах стабільне

існування всіх релігій, націй, окремої особи. За умови досягнення такого рівня цивілізованості українці зберігають свій етнос і розвивають себе як нація, зберігаючи усе багатство релігійного ставлення до світу» [Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація.- С. 286]. Проте у випадку з неохристиянством ми маємо справу не з агресією чужих етнічних культур, не з етнічною колонізацією, а з штучною псевдокультурою, що набагато серйозніше, бо ж наслідки її впровадження ще є не до кінця з'ясованими.

О.Никитченко* (м. Одеса)

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ “СВОБОДИ СОВІСТІ” В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Задля розвитку дискусії з проблеми визначення «свободи совісті», почнемо з того, що, на перший погляд, на поверхні такої проблеми взагалі не існує. Принаймні, коли маєш нагоду ознайомитись з цією темою у підручниках з релігієзнавства, де дуже часто лише констатується наявність цієї демократичної інституції у нашому суспільстві і наводяться юридичні гарантії її існування, а чи ж ті політичні принципи, на яких вона базується. Між тим, періодична та наукова преса свідчить, що справа втілення свободи совісті в нашій країні в багатьох випадках далека від того, що потребує закон, як і від політичних вимог, що обґрунтовують потребу у неї.

Отже, чи може в загалі в Україні існувати свобода совісті? Якщо розглядати теоретично, то більшість аргументів буде спротив такої можливості. Головний, мабуть, це той, що становлення прав людини у кожній країні пов'язане безпосередньо з її економічним піднесенням [Гантінгтон С.П. Релігія і третя хвиля // Релігійна свобода і права людини: Богословські аспекти. У 2-х т.- Львів, 2000.- Т. 1.- С. 17-39]. За останні роки ми можемо констатувати, що повсякчасно і робиться, лише економічну кризу української економіки, кінця якої не видно.

Другий важливий аргумент, що також заперечує можливість існування свободи совісті в Україні, полягає на тому, що вона не може відбуватися за межами відтворення усієї сукупності прав і свобод людини у тій чи іншій окремій країні. Чи треба нагадувати про стан цих прав і

* Никитченко О.Е. – асистент кафедри філософії Одеської національної юридичної академії.